

Johanna Peltoniemi

Tutkijatohtori, Helsingin yliopisto
johanna.peltoniemi@helsinki.fi

Hanna Wass

Yleisen valtio-opin professori, Helsingin yliopisto
hanna.wass@helsinki.fi

Marjukka Weide

Väitöskirjatutkija, Jyväskylän yliopisto
marjukka.weide@jyu.fi

Miroslav Nemčok

Tutkijatohtori, Helsingin yliopisto
miroslav.nemcok@gmail.com

Laaja kyselyaineisto ulkosuomalaisten poliittisesta osallistumisesta

Avainsanat: Poliittinen osallistuminen, kirjeäänestys, äänestäminen, ulkosuomalaiset, kyselytutkimus, aineisto

Artikkeli on laadittu osana Suomen kulttuurirahaston rahoittamaa tutkimushanketta *"Facilitating Electoral Participation from Abroad (FACE)"* ja Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa *"Kansalaisuuden kulut ja kuplat (BIBU)"* -tutkimushanketta (hanke nro 312710).

Vaikka ulkosuomalaisten määrä on ollut tasaisessa kasvussa viimeisten parinkymmenen vuoden ajan, heidän poliittinen painoarvonsa on säilynyt vähäisenä. Ulkomailla asuu yli 250 000 äänioikeutettua, mutta vain noin kymmenen prosenttia heistä äänestää Suomen vaaleissa. Kevään 2019 eduskuntavaaleissa oli ensimmäistä kertaa mahdollista äänestää kirjeitse ulkomailta. Muiden maiden kokemusten perusteella voidaan odottaa, että kirjeäänestys tulee pitkällä aikavälillä vaikuttamaan myönteisesti ulkomailla asuvien äänioikeutettujen äänestysaktiivisuuteen. Helsingin yliopistossa käynnissä olevassa tutkimushankkeessa toteutettiin kevään vaalien jälkeen laaja kyselytutkimus, johon vastasi 2 100 ulkomailla asuvaa Suomen kansalaista 50 eri maasta. Kyseessä on toistaiseksi suurin otannalla koottu aineisto ulkosuomalaisista. "Facilitating Electoral Participation from Abroad" (FACE) -tutkimushanke tarkastelee erityisesti sitä, miten erilaiset joustavat äänestysmenetelmät edistävät poikkikansallista poliittista osallistumista ja ulkosuomalaisten poliittista edustusta yhteistyössä kahden muun tutkimushankkeen sekä Oikeusministeriön kanssa.

Vaikka ulkosuomalaisten määrä on ollut ta-
saisessa kasvussa viimeisten parinkymme-

nen vuoden aikana, heidän poliittinen painoarvonsa on säilynyt vähäisenä. Ulkomailla asuvien äänioikeutettujen lukumäärä (yli 250 000) on verrannollinen Keski-Suomen vaalipiiriin, jossa oli vuoden 2015 eduskuntavaaleissa 217 000 äänioikeutettua. Ottaen huomioon, että Keski-Suomen vaalipiiristä valitaan kymmenen kansanedustajaa eduskuntaan, ulkosuomalaisen äänestäjäkunnan koko on varsin huomattava. Ulkosuomalaisten äänestysaktiivisuus on sen sijaan pysytellyt vaaleista toiseen kymmenen prosentin tuntumassa. Tähän ovat vaikuttaneet yhtäältä käytännön hankaluudet, kuten pitkät etäisyydet äänestyspaikalle, ja toisaalta ulkosuomalaisille tärkeiden teemojen näkyttömyys puolueiden kampanjoinnissa ja median vaalikeskusteluissa. Nämä seikat yhdistettyinä vaalijärjestelmään, jossa ulkosuomalaisten äänet hajoavat eri vaalipiireihin, aiheuttavat vakavia esteitä ulkosuomalaisten täysipainoiselle poliittiselle osallisuudelle ja edustuksellisuuden toteutumiselle.

Tilanteen parantamiseksi Suomi-Seura ry ja Ulkosuomalaisparlamentti ovat kampanjoineet 1990-luvulta lähtien kirjeäänestuksen käyttöönoton puolesta. Marraskuussa 2017 eduskunta hyväksyi lakiesityksen (HE

101/2017 vp), jossa vaalilakia muutettiin siten, että ulkomailla pysyvästi asuvat äänioikeutetut ja vaalien ajan ulkomailla tilapäisesti asuvat tai oleskelevat muut äänioikeutetut saavat oikeuden äänestää yleisissä vaaleissa postitse ulkomailla. Kirjeäänestyksen käyttöönoton jälkeen äänioikeutetuilla säilyy mahdollisuus äänestää halutessaan ennakkoon ulkomailla valtioneuvoston asetuksella määrättyissä edustustoissa ja niiden toimipaikoissa. Lakia sovellettiin ensimmäisen kerran kevään 2019 eduskuntavaaleissa. Kirjeäänestys on merkittävä muutos vaalilainsäädännön näkökulmasta – äänestäminen Suomen vaaleissa on ensimmäistä kertaa mahdollista ilman vaalivirkailijaa.

FACE on toistaiseksi suurin ulkosuomalaiskyselytutkimus

Helsingin yliopistossa käynnissä olevassa "Facilitating Electoral Participation from Abroad (FACE)" -tutkimusprojektissa lähetettiin eduskunta- ja europarlamenttivaalien jälkeen kesällä 2019 kutsu osallistua kyselytutkimukseen 10 000 ulkomailla asuvalle täysi-ikäiselle Suomen kansalaiselle, joiden äidinkieleksi Suomen väestörekisterissä on merkitty suomi tai ruotsi. Tällä rajauksella pyrittiin tavoittamaan nimenomaan niitä ulkomaille muuttaneita kansalaisia, joilla on juuret Suomessa. Kysely kohdistettiin erityisesti maihin, joissa kohderyhmään kuuluvia ihmisiä asuu 1 000 tai enemmän. Yhteensä kutsuja lähetettiin liki 90 maahan. Kyselyyn osallistui 2 100 henkilöä 50 eri maasta. Ulkomailla asuvaa äänestäjäkuntaa ei ole aiemmin tutkittu tässä mittakaavassa. Tutkimuksen rahoittaa Suomen Kulttuurirahasto ja se on käynnissä Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa maaliskuun 2021 loppuun saakka.

FACE-tutkimushanke tarkastelee erityisesti sitä, miten erilaiset joustavat äänestysmenetelmät edistävät poikkikansallista poliittista osallistumista ja ulkosuomalaisten poliittista edustusta. Ulkosuomalaisten poliittisesta osallistumisesta on koottu kyselytutkimusaineisto kertaalleen aiemmin, ennen kirjeäänestyksen käyttöönottoa vuonna 2014 (Peltoniemi 2018). FACE-kysely suunniteltiin siten, että vertailu aineistojen välillä on mahdollista. Näin pystytään arvioimaan kirjeäänestyksen lyhyen aikavälin vaikutuksia ulkosuomalaisten äänestyskäyttäytymiseen.

Muiden maiden kokemusten perusteella voidaan odottaa, että kirjeäänestys tulee pitkällä aikavälillä vaikuttamaan myönteisesti ulkomailla asuvien äänioikeutettujen äänestysaktiivisuuteen. Aiempi tutkimus on osoittanut, että pitkä etäisyys äänestyspaikalle on

merkittävin syy ulkosuomalaisille jättää äänestämättä. Ruotsissa vuonna 2002 käyttöön otetun kirjeäänestyksen myötä ulkoruotsalaisten äänioikeutettujen osallistuminen nousi yli viidellä prosenttiyksiköllä vuoteen 2014 mennessä.

Kuten yleensä kyselytutkimuksissa, myös FACE-kyselyyn vastanneet ovat todennäköisesti keskimääräistä kiinnostuneempia tutkimusaiheesta. Näin ollen aineistossa on itse-valikoitumisen aiheuttamaa vinoumaa (self-selection bias). Kun ulkomailla asuvien äänestysaktiivisuus oli kevään 2019 eduskuntavaaleissa 12,6 prosenttia, vastaava luku kyselyyn vastanneista oli 51 prosenttia.

Kokemukset ja mielikuvat kirjeäänestyksestä moninaisia

Pääpaino kyselyssä oli poliittisessa osallistumisessa. Kaksi kolmesta vastanneesta raportoi tietäneensä kirjeäänestysmahdollisuudesta. Tästä huolimatta niistä vastaajista, jotka ilmoittivat äänestäneensä kevään eduskuntavaaleissa, vain 20 prosenttia äänesti kirjeitse kevään vaaleissa. Enemmistö äänestäneistä, yli 70 prosenttia, äänesti ulkomaan edustustossa, kun taas alle kymmenes äänestäneistä vastaajista äänesti Suomessa, joko ennakkoon tai vaalipäivänä.

Kirjeäänän antaneiden keskuudessa (n=202) arviot kirjeäänestämisestä olivat pääosin myönteisiä. Viisiportaisella asteikolla täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteen "Kirjeäänestys olisi ollut/oli helppo tilata" kanssa oli yhdeksän kymmenestä. Samoin 90 prosenttia vastaajista piti ohjeita helposti ymmärrettävinä (täysin tai jokseenkin samaa mieltä). Kirjeäänestäneet eivät näytä pelkäävän väärinkäytöksiä, sillä kolme neljästä vastaajasta oli jokseenkin tai täysin eri mieltä väitteen "Kirjeäänestys vaarantaa vaalisalaisuuden" kanssa, ja kaksi kolmesta vastaajasta väitteen "Kirjeäänestys tekee vaalivilpin mahdolliseksi" kanssa. Kirjeäänestys ei heidän mukaansa myöskään latista osallistumisen kokemusta: yli 90 prosenttia vastaajista oli jokseenkin tai täysin eri mieltä siitä, että kirjeäänestäminen tekisi äänestämisestä liian arkista. Sen sijaan kirjeäänestysprosessi koettiin jonkin verran hankalaksi.

Ulkosuomalaisten poliittisen osallisuuden tunteeseen vaikuttavat useat eri tekijät, ja on selvää, että niihin kaikkiin ei pystytä pureutumaan yksittäisellä uudistuksella. Mahdollisuus äänestää postin välityksellä tuo ennen kaikkea joustoa käytännön järjestelyihin ja helpottaa etäisyydestä ja muista hankaluuksista johtuvia ongelmia. Toisaalta se voi epäsuorasti vaikuttaa myös muihin

koettuihin esteisiin, mikäli puolueet huomaavat ulkosuomalaisissa piilevän poliittisen resurssin ja alkavat huomioida heidät paremmin vaaliohjelmissaan ja -kampanjoissaan, mikä osaltaan laajentaisi vaalijulkisuutta ja helpottaisi tietovajetta ja motivaatio-ongelmia. Tämä voi puolestaan johtaa suurempaan osallistumisasteeseen ja sitä kautta vaateisiin poliittisen edustuksen vahvistamiseksi esimerkiksi oman vaalipiirin, erillisen ehdokasasettelun tai edustajakiintiöiden kautta.

Suomi on ollut eurooppalaisessa vertailussa jälkijunassa ulkomailla asuvien äänioikeutettujen poliittisen osallisuuden edellytysten parantamisessa. Siihen kohdistuneet vaatimukset voimistuivat vuonna 2003 voimaan astuneen uuden kansalaisuuslain myötä. Laki mahdollisti kaksoiskansalaisuuden ja lisäsi siten potentiaalisten äänioikeutettujen määrää. EU:n sisällä kirjeäänestys on tällä hetkellä käytössä 16 jäsenvaltiossa.

Kirjeäänestyksen käyttöönoton kaltaisissa uudistuksissa on keskeistä, että niiden

tavoitteiden toteutumista ja laajempia vaikutuksia tarkastellaan perusteellisesti. Tämä on myös edellytys jatkokehittämiselle. Suomessa on yksilötason rekisteriaineistojen ja kyselytutkimusaineiston pohjalta erinomaisten mahdollisuudet toteuttaa arviointi sekä tieteellisen tutkimuksen että poliittisen päätöksenteon tarpeita hyödyttäen. FACE -hanke tulee toteuttamaan kirjeäänestyksen evaluoinnin yhteistyössä Oikeusministeriön ja *Politiskt beteende i den finlandssvenska diasporan* -tutkimushankkeen kanssa vuoden 2020 aikana. FACEn hankekauden päättyessä FACE kyselyaineisto tallennetaan anonymisoidussa muodossa Yhteiskuntatieteelliseen tietovarastoon, jossa se on tutkijoiden käytössä.

Viitteet

Peltoniemi, Johanna (2018) *On the Borderlines of Voting. Finnish Emigrants' Transnational Identities and Political Participation*. Acta Universitatis Tamperensis 2403. Tampere: Tampere University Press.

Kotoudutaan Varsinais-Suomessa 2020 -tapahtuma

Kotoudutaan Varsinais-Suomessa 2020 -tapahtuma järjestetään keskiviikkona 29.1.2020 Turun Kristillisellä opistolla. Tapahtumassa esitellään sekä AboaNova -hankkeessa kehitettyjä malleja ja tuotteita sekä hyviä käytäntöjä kotoutumisen edistämiseksi. Tapahtuma tavoitteena on myös koota yhteen maahanmuuttajien ja kotoutumisen parissa työskentelevien eri alojen ihmisten asiantuntemus messupöydillä ja/tai työpajoissa.

Tapahtuman tavoitteena on koota yhteen maahanmuuttajien kanssa työskenteleviä eri tahoja, kuten tutkijoita, opettajia ja hanketoimijoita.

Tapahtuman järjestävät:

AboaNova -hanke (Turun kaupunki, Siirtolaisuusinstituutti, Turun AKK ja Turun kristillinen opisto), Turun yliopiston opettajankoulutus- ja kasvatustieteiden laitos sekä ELY-keskus ja Kotona Suomessa -hanke.